

ENVER YOLCU

YARATICILIK VE SANAT

Enver YOLCU

YARATICILIK VE SANAT

ISBN 978-625-5964-10-6

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2025, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 2000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Mayıs 2025, Ankara

Yayın-Proje: Selcan Durmuş
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi
Kapak Görseli: Enver Yolcu

Baskı: Sayfa Basım Sanayi Ticaret Ltd. Şti.
İvedik OSB Matbaacılar Sit. 1514. Cad. No: 23-25
Yenimahalle/ANKARA

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 77079

İletişim

Pegem Akademi: Shira Ticaret Merkezi
Macun Mahallesi 204 Cad. No: 141/33, Yenimahalle/Ankara
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: yayinevi@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Yaratıcılık ve sanat, hayatım boyunca hem kişisel merakımın hem de akademik yolculuğumun merkezinde yer aldı. Bazen bir çocuk çiziminin samimiyetinde, bazen bir sanatçının eserine gizlenmiş derin anlamlarda, bazen de bir öğrencinin ilk yaratıcı keşfinde bu iki kavramın büyüüne bir kez daha tanık oldum. Yaratıcılık, bireyin dünyayı algılama, anlamlandırma ve ifade etme biçimiyken, sanat bu yaratıcı potansiyelin en yoğun ve özgün biçimde ortaya çıktığı alanlardan biridir. Çoğu zaman iç içe geçmiş ama yeterince anlaşılmamış iki kavram olan yaratıcılık ve sanat, birbirlerinden farklı iki kavram olmasına karşın, birlikte kullanıldığında -ki bu neredeyse zorunlu bir durumdur- sanki tek kavrammış gibi bir algı uyandırır. Yaratıcılık kavramına yönelik olarak en tanımlayıcı kelimeler sorulsa; ilk olarak akla özgürlük, özgünlük ve yenilik kavramları gelir. Bu kavramlar aynı zamanda sanatla doğrudan ilişkili olarak akla gelebilecek ilk kavramlardır.

Ciddi anlamda 1940'lı yıllardan başlayarak bilimin konusu olan yaratıcılık, günümüze kadar binlerce diyebileceğimiz sayıda araştırmanın konusu olmuştur. Sanatın neliği üzerine yapılan felsefi tartışmalar ise çok daha eskilere; M.Ö. 5. yüzyıla kadar uzanır. Sokrates, Platon, Aristoteles ile başlayan tanımlama çabaları, günümüze kadar sürdü. Peki, her iki kavram için herkesin ortak kabulü olan bir tanım yapılabildi mi? Ne yazık ki, hayır! Ancak bu çabalardan hiç vazgeçilmedi ve birikimli yeni görüş ve yaklaşımlar literatüre hâkim olmaya devam etti. Ne var ki, insanlığın ortak olgularından olan sanatın yalnızca belli bir bakış açısı üzerinden değerlendirilmesi, kaçınılmaz olarak tartışmaları da beraberinde getirdi. Birçok değişkenden (kültür, duygu, kişilik, dünya görüşü, inanç vb.) etkilenen sanat, bütüncül değerlendirmelerden uzak ele alındığında, neşet ettiği kültürdeki sanatın anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. O nedenle, kitabımızda sanat kavramına bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşıldı. Bunu ne ölçüde başarabildiğim, değerli okur görüşleriyle anlaşılabilecektir.

Yaratıcı sürecin temel dinamiklerini ve sanatla olan ilişkisini ve bağlamındaki eğitim süreçlerindeki yerini çok yönlü bir bakış açısıyla ele almayı çalıştığım elinizdeki bu kitap, yaratıcılık ve sanata ilişkin alanyazında yer alan binlerce çalışmanın arasında kendine yer edinebilmesi çabasının bir sonucudur. Yazmak, içinde bir iddiayı barındırmakla birlikte, açık yüreklilikle söylemeliyim ki her iki kavramı -tekil ve bütüncül yönleriyle oluşturdıkları büyük ve derin problematik dikkate alındığında- tanımlayabildiğimi ve birbirleri arasındaki ilişkiyi tüm yönleriyle açıklığa kavuşturduğumu iddia etmekten elbette uzağım.

Böyle bir konuyu bir kitap bünyesinde toplama düşüncem, bundan on yıl kadar geriye gidiyor. İlk beş yılı, yoğun şekilde alanyazın tarama ve okumalarla, yaklaşık son beş yılı ise yazmayla geçti. Bunca zaman ve çabaya rağmen eksiksiz ya da mükemmel denilebilecek bir sonuca ulaştığımdan da söz edemem. Ancak, bilim dünyasına bir katre misali katkı sunabileceğim düşüncesi, bu hummalı çalışmanın sonunda tüm yorgunluğumu unutturacak bir motivasyon oluşturduğunu ifade etmek isterim.

Kitabımızın temel iki kavramı olan yaratıcılık ve sanattan söz ediyorsanız, bağlantılı olarak birçok kavramı da söze dahil etmek gerekiyor. Bu durum, diğer birçok kavram için de geçerli olmakla beraber, yaratıcılık ve sanat kavramları, genel anlamda bilim ve felsefenin konusu olduğundan itibaren tarihsel süreçteki kendisine has ve belki de gizemli diyebileceğimiz yolculuğunun bize bıraktığı problematiğin zorluklarını kavramamız bakımından ayrı bir yere sahiptir. Bu kavrayış, problemin çözümüne katkı sağlamak amacıyla üzerine kafa yoran, araştırma yapan, derin düşünen araştırmacıların çalışmalarının hem nicelik hem de nitelik bakımından çoğaltmasına, alanyazında yer almasına neden olmuştur. Bu çalışmanın da aynı amaca yönelik olarak ele alındığını belirtmek isterim.

Elinizdeki bu kitabın hazırlanması sürecinde, görev yaptığım Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde lisans ve kitabın adını aldığı lisansüstü derlerimdeki öğrencilerimin soruları, görüş ve analizlerinden de beslendiğimi özellikle belirtmek isterim. Ele alınan her bölüm, kendi içinde bağımsız bir tartışma alanı sunmakla birlikte, bir bütün olarak yaratıcılığın sanat bağlamındaki anlamını çok yönlü olarak kavramayı hedeflemektedir. Kitap boyunca yer verilen kuramsal çerçeve, bilimsel araştırmalar ve eğitsel yansımalar, okuyucunun hem akademik hem uygulamalı düzeyde derinleşmesine katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Yaratıcılığın öğrenilebilir, geliştirilebilir ve çeşitlenebilir bir özellik olduğu inancıyla hazırlanan bu kitabın; okurların düşünme biçimlerini zenginleştirmesini, yaratıcı potansiyellerini keşfetmelerine katkı sunmasını ve özellikle sanat eğitimi bağlamında yeni tartışmalara kapı aralamasını diliyorum.

Keyifli, ilham verici ve düşündürücü bir okuma dilerim.

16 Mart 2025
ÇANAKKALE

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
-------------	-----

Giriş	1
--------------------	----------

1. Bölüm: Yaratıcılık Nedir?	9
Yaratıcılığı Tanımlama Çabaları.....	21
Tutum Odaklı Araştırmalar	25
Ürün Odaklı Araştırmalar.....	26
Süreç Odaklı Araştırmalar	28
Ölçüm Odaklı Araştırmalar.....	37
Kişilik Odaklı Araştırmalar.....	41
Yaratıcılık Kuramları.....	45
Psikoanalitik Kuram.....	46
Hümaniter (İnsancıl) Kuram	49
Çağrışım Kuramı	50
Gestalt Yaklaşımı	52
Bilişsel Kuram	53
4P Modeli.....	54
Yaratıcı Birey (Person)	54
Yaratıcı Süreç (Process).....	61
Yaratıcı Çevre (Press)	62
Ürün (Product)	62
4C Modeli	62
Yaratıcılık ve Zekâ	64
Zekâ Nedir?	64
Yaratıcılığa Etki Eden Etmenler.....	73
Alanlarla İlgili Beceriler.....	74
Yaratıcılıkla İlgili Süreçler	74
Görev Motivasyonu	75
Yaratıcılıkta Merak ve İlgi.....	75
Merakın Beynimizdeki Etkileri Nelerdir?	77
Kültür, Çevre ve Ortam.....	78
Ebeveyn Tutumları.....	86
Eğitim.....	88

2. Bölüm: Sanat	95
Sanat Nedir?	96
İnsanın Sanatla Serüveni	98
Felsefede Sanat	108
15. Yüzyıl ile 18. Yüzyıl Arasında Avrupa'da Sanat.....	115
19. ve 20. Yüzyıllarda Avrupa'da Sanat	127
Nesnesiz Sanata Doğru	144
Genel Hatlarıyla İslam Sanatı.....	149
Uzakdoğu Sanatı (Hindistan ve Çin)	163
Sanat ve Eğitim: Sanat Eğitimi	172
Sanat Eğitiminin Gerekliği.....	173
Sanat Eğitimi Kuramları	180
Davranışçı Kuramda Sanat Eğitimi	182
Yapılandırmacı Kuramda Sanat Eğitimi	183
Disipline Dayalı Sanat Eğitimi (DDSE) Yaklaşımı	184
Görsel Kültür Kuramı ve Sanat Eğitimi	185
Sanat Eğitimi Yaratıcılığa Nasıl Katkı Sağlıyor?	186
 3. Bölüm: Sanatsal Yaratıcılık	191
Sanatta Yaratma, Sanatsal Yaratma.....	193
Sanatsal Yaratıcılıkta Hazırlık Aşaması	199
Sanatsal Yaratıcılıkta Kuluçka Aşaması	201
Sanatsal Yaratıcılıkta Aydınlanma Aşaması	201
Sanatsal Yaratıcılıkta Gerçekleştirme Aşaması	203
Sanatsal Yaratıcılıkta İmge ve İmgeleme	206
Sanatsal Yaratıcılık, Sanatsal Üretim ve Yaşlanma	208
Sanatsal Yaratıcılık Nasıl Gelişir?	210
Sol-Yanlılar ve Sanatsal Yaratıcılık	212
 Son Söz	223
 Kaynakça	227
 Dizin	243

GİRİŞ

Yaratıcılık ve sanat, her ikisi de tanımlanması oldukça zor ve karmaşık kavramlardır. Yaratıcılığı bilimsel boyutta inceleme çabalarının 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında başlamasına karşın sanat kavramı üzerinde çok daha önceleri; antik çağlardan itibaren kafa yorulduğunu belirtmek gerekir. Peki, bu konuda kesin bir uzlaşmaya varıldığı söylenebilir mi? Kesinlikle hayır! Sanat kavramından yüzyıllar sonra yaratıcılığın tanımı konusunda da kesin bir fikir birliğine varılamamıştır.

Her iki kavram için sorulabilecek ortak soru, konunun açıklığa kavuşmasını zorlaştırmaktadır. O da şudur: “*Ne olursa sanattan ne olursa yaratıcılıktan söz edilebilir?*” Yani bir şeyin sanat olmaklığını sağlayacak temel karakteristikler nelerdir ki biz ona sanat diyebileceğiz? Ya da neyi farklı yaptığımızda diğer eylemlerimize göre yaratıcı davranmış oluruz? Benzeri sorular, sanat için antik dönem filozoflarının da sorduğu sorular olup verdikleri cevaplar yüzyıllar boyunca güncellenerek gelmiş; yaratıcılık kavramı için de aynı süreç devam edegelmiştir. Bugün sanata dair sorulara verilen cevaplar önceki dönemlere göre oldukça farklı içerikle ifade edilmektedir. Tarih boyunca, günümüzde sanat olarak sınıflandırılan formlar bazen sadece zanaat, dinsel bir nesne veya bilimsel bir araç olarak reddedilmiştir. Ne ki, sanatın tanımı hala kesin değildir. Bu durum, sanatın tarihsel süreçler boyunca bir üsluplar değişimi olduğu olgusunu bize göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Bugün, sanatın sadece bir kavram olarak ne olduğunu anlamak için değil, derin köklerini; bilişsel, nörolojik, genetik, evrimsel, arkeolojik, biyolojik vd. perspektiflerden keşfetmek için çalışmalar yapılmaktadır. Hatta bu çalışmalar, saydığımız alanların alt alanları

kapsamında da yapılmakta, sanatın çok boyutlu sorunsal kavramaya, çözülmeye çalışılmaktadır. Sanatın doğasını, bireysel ve toplumsal olarak insanlar üzerindeki yeri ve etkisini anlamaya ilişkin disiplinler arası çalışmalar, güncel yaklaşımlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bazı toplumlarda en az düzeyde sanat üretilirken, diğerlerinde karmaşık ve yenilikçi sanat üretilmektedir. Özellikle doğayla daha yakın bir uyum içinde yaşayan toplumlarda, tüm üyeler sanatın yaratılmasına katılırken, bazı toplumlarda sadece birkaç yetenekli birey katılır (Zaidel, 2013). O nedenle sanat, biz fark etsek de etmesek de hayatımızın her aşamasında bir şekilde yer alır. Her insan sanatsal etkinliklerin ikliminde kendine bir yer bulur. Bulmak zorundadır; çünkü ona ihtiyaç duyar. Yaşamımız sadece bilgiden, rasyonaliteden ibaret değildir. Ökten'in (2019) de ifade ettiği gibi akıl, bizim için vazgeçilmez ve çok önemli bir yeteneğimizdir. Ancak sanat aklın yanında ruhu doyuran ve destekleyen, olmazsa olmaz bir olgudur.

Sanatın toplumdaki yeri bazen hafife alınabilir veya tamamen göz ardı edilebilir. Ancak, az ya da çok, tüm toplumlarda sanatın belli oranlarda yeri ve anlamı vardır. Sanat artık insan yaşamının kabul görmüş bir özelliğidir; öyle ki onun olmadığı bir zamanı hayal etmek zordur. Nitekim, kent meydanlarındaki heykellerle, reklam panolarıyla, afişlerle, herhangi bir sanat galerisindeki eserlerle, dinlediğimiz müzikle, okuduğumuz roman veya şiirle, izlediğimiz bir filmle ya da evimizde, okulumuzda, resmî veya özel kurumlarda asılı olan tablolarla istemli ve istemsiz sanatla karşılaşırız.

Sanatla ilgili konuşulmaya başlandığında onun bir bileşeni konumunda olan yaratıcılık kavramının da söze dahil edilmek zorunda kalındığını biliyoruz. Neredeyse yapışık ikizler ya da etle tırnak gibi birbirleriyle ilişkili olmaları, daha çok sanatın doğasıyla ilgili bir durumdur. Ne var ki sanatla yaratıcılık arasında kurulan ilişki o kadar da çok eskiye gitmemektedir. Zira tarihsel süreçler içinde sanat, bugünkü anlam kodlarına gelinceye kadar geçen süreçlerde